

Het belang van cultuureducatie staat niet ter discussie in de Nederlandse samenleving. Van links tot rechts is de politiek overtuigd van de meerwaarde, al verschillen de opvattingen over de inhoud: van volkscultuur tot een allesomvattende cultuur. Hoe is volledige inclusiviteit te bereiken, met maximale kansen voor kinderen en jongeren om zich te ontplooien en ontwikkelen?

Inclusieve aanpak voor cultuureducatie

Het aandeel Nederlanders dat in de vrije tijd actief is met kunst en cultuur is sinds 2013 aardig stabiel, rond de 40 procent (Neele et al. 2017, 7). Dat betekent dat zo'n 6,4 miljoen Nederlanders zelf bezig zijn met maken en creëren van kunst en cultuur. Daarvoor lag het percentage hoger, rond de 50 procent, maar de daling die optrad tussen 2009 en 2013 is gelijk aan de daling bij andere vrijetijdsbestedingen (IJdens 2015, 8). Beeldende activiteiten (in heel ruime zin) worden het meest beoefend, direct gevolgd door muziek. Op iets grotere afstand volgen media, en daarna dans, schrijven en theater (Neele et al. 2017, 7). Overigens doet ruim 40 procent van de beoefenaars meer dan één activiteit. Ook dit beeld is stabiel vanaf 2013.

Matchingsregeling

Zoals te verwachten valt, is het aandeel beoefenaars onder kinderen en jongeren een stuk hoger dan onder volwassenen. In het kader van de opvoeding stimuleren veel ouders hun kinderen zich bezig te houden met kunst en cultuur, terwijl zij dat zelf niet (meer) doen. Het aantal beoefenaars in de leeftijd van 6-11 jaar is de afgelopen twee jaar toegenomen, terwijl dit onder jongeren tussen de 12-19 juist gedaald is. Elk soort activiteit laat dit beeld zien (ibid., 9). Het gaat om ongeveer 65 procent van de 6-11-jarigen en 48 procent van de 12-19-jarigen.

Hoewel het te vroeg is om het met zekerheid te zeggen, kan dit samenhangen met de beleidskeuzes die verschillende overheden gemaakt hebben. Met het programma *Cultuureducatie met kwaliteit* zet de rijksoverheid sinds 2013 in op het versterken van cultuureducatie in het primair onderwijs. Een belangrijk deel van dit programma is de matchingsregeling, uitgevoerd door het Fonds Cultuurparticipatie, waarbij het door het Rijk beschikbaar gestelde subsidiebedrag alleen vrijkomt wanneer een lagere overheid (gemeente met meer dan 90.000 inwoners of provincie) een even groot bedrag beschikbaar stelt. Meer dan de helft van alle basisscholen in Nederland is op deze manier de afgelopen vier jaar bereikt, en daarmee een groot deel van de kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar. Culturele instellingen hebben samen met scholen leerlijnen voor cultuuronderwijs ontwikkeld en aan deskundigheidsbevordering gedaan. Afhankelijk van de voorwaarden die er in een bepaalde stad of regio gesteld zijn, zijn er meer of minder scholen aangeschreven en bereikt. Omdat deze regeling een samenwerking betreft tussen onderwijs en culturele instellingen komen veel leerlingen ook in aanraking met cultuur en culturele instellingen in hun directe omgeving. Dat kan weer een grotere deelname aan culturele activiteiten in de vrije tijd, zoals het volgen van lessen of workshops, tot gevolg hebben.

Tegelijkertijd heeft deze focus op het basisonderwijs geleid tot een verminderde inzet van budget bij provincies en gemeenten voor cultuurparticipatie voor andere leeftijden. In veel gemeenten worden alleen nog lessen voor inwoners tot 18 jaar ondersteund. Een deel van de provinciale instellingen mocht zich slechts op cultuureducatie voor het basisonderwijs richten,

en moest activiteiten voor het voortgezet onderwijs beëindigen. Daardoor is er geen doorlopende (beleids)lijn van het basis- naar het voortgezet onderwijs. Traditioneel ontstaat er bij die overgang al een breuk in de deelname aan cultuureducatie, maar die is de afgelopen twee jaar groter geworden.

Afhankelijk van thuissituatie

De cijfers over kunstzinnige en creatieve activiteiten in de vrije tijd laten zien dat er geen negatief onderscheid is op basis van een migratieachtergrond ten aanzien van de deelname. Sterker nog, personen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn verhoudingsgewijs vaker actief dan personen met een westerse migratieachtergrond of een autochtone achtergrond (ibid., 10). Dit wordt vooral veroorzaakt door tweedegeneratiemigranten. Met name dans, muziek en media worden vaker beoefend door deze groep. Wat de regionale spreiding betreft, is er nauwelijks verschil in deelname (ibid., 11).

Uit het peilingsonderzoek van de Inspectie van het Onderwijs bleek dat het niveau van cultuureducatie in het basisonderwijs vooral bepaald wordt door het opleidingsniveau van de ouders, de intelligentie van het kind en of het om meisjes of jongens gaat. Het aanbod en de kwaliteit van de school bleken nauwelijks van invloed (Inspectie van het Onderwijs 2017). Omdat hoger opgeleiden zich over het algemeen in de hogere sociaal-economische regionen bevinden, betekent dit ook dat kinderen van ouders met een lagere opleiding en een lagere sociaal-economische status minder kansen hebben in ons (cultuur)onderwijs.

Het opleidingsniveau en daarmee samenhangend de lagere sociaal-economische status lijken dus veel meer van belang voor de mate van deelname aan kunstzinnige en creatieve activiteiten dan het aanbod op school. Verschillende onderzoeken wijzen op het effect van de gezinssituatie op de ontwikkelkansen van kinderen, zoals de 'erfelijkheid' van armoede (Tirez 2010). Scholen doen er in die zin toe dat zij kinderen een gelijk aanbod doen van een kwalitatief goed niveau. Maar het Nederlandse primair en voortgezet onderwijs, dat geroemd wordt om haar hoge efficiëntie, laat aan de onderen bovenkant wel wat liggen. Kinderen met →

meer of minder bagage dan gemiddeld hebben het moeilijk. Doordat scholen deze verschillen niet goed op weten te pakken, blijft daar een grote afhankelijkheid bestaan van de thuis-situatie.

Actief ondersteunen

Een allochtone of autochtone achtergrond van kinderen en jongeren speelt geen rol bij inclusiviteit in cultuureducatie, zo blijkt uit cijfers van deelname aan culturele activiteiten in de vrije tijd en de prestaties op het gebied van kunstzinnige oriëntatie in het basisonderwijs. Het onderscheid in betrokkenheid bij kunst- en cultuurdeelname wordt wel veroorzaakt door een verschil in sociale status. Dat pleit voor meer aandacht voor het ondervangen van de gevolgen van sociale status van het gezin opdat ook kinderen uit gezinnen met een lagere sociale status gelijke kansen krijgen om zich te ontplooien.

Onderzoek uit 2001 naar prestaties van Amerikaanse leerlingen toonde aan dat de ontwikkeling van kinderen uit gezinnen met een hogere sociale status verder ging in de zomervakantie, in tegenstelling tot die van kinderen uit gezinnen met een lagere sociale status. Je zou kunnen stellen dat een interventie in de vrije tijd van de laatste groep kinderen dit patroon kan doorbreken. Bijvoorbeeld door deze kinderen actief te ondersteunen met kunsteducatie in de vrije tijd en in een vroeg stadium in hun ontwikkeling. Dit principe wordt in Nederland al toegepast in het beleid gericht op taalachterstand bij jonge kinderen uit zogenaamde risicogezinnen, door hen op jonge leeftijd in aanmerking te laten komen voor subsidie voor de voorschoolse opvang, en dat zou verbreed moeten worden naar kunstzinnige en creatieve vorming.

Het platform Kindcentra 2020¹ streeft voor alle kinderen van 0-12 jaar naar een recht op voor- en naschoolse kinderopvang. Dit platform, dat bestaat uit vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en ouders in de kinderopvang, aangevuld met maatschappelijke organisaties voor bijvoorbeeld sport en cultuur, heeft een model ontwikkeld om een integrale aanpak voor alle kinderen mogelijk te maken in de vorm van Integrale Kindcentra (Rozendaal et al. 2015). Een dergelijke aanpak is niet alleen gewenst omdat daarmee alle kinderen de kans krijgen zich te ontwikkelen op bijvoorbeeld cognitief, sportief en creatief gebied, maar ook omdat de economische noodzaak voor goede kinderopvang steeds belangrijker wordt.

Voor- en naschoolse kinderopvang kan de achterstand van kinderen uit gezinnen met een lage sociaal-economische status op het gebied van kunst en cultuur verkleinen. Op korte termijn voor deze groep zelf, maar op de langere termijn ook voor de gezinnen die zij zullen vormen. Uit onderzoek blijkt dat kinderen die actief in aanraking zijn geweest met cultuureducatie, op latere leeftijd meer betrokken zijn bij actieve en passieve cultuureducatie². Wanneer deze kinderen ouders zijn, zullen zij hun kinderen eerder in aanraking brengen met cultuureducatie, daarmee het oude achterstandspatroon definitief doorbrekend.

Waar het dan nog aan ontbreekt, is een vervolgprogramma voor jongeren van 12-19 jaar, de groep waarbinnen eerder een teruggang in deelname geconstateerd werd. Ook lost het niet het probleem op van de afhankelijkheid van een systeem van cultuureducatie dat zich buiten het reguliere onderwijs afspeelt. De aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie is wat dat betreft nog steeds slecht geregeld.

Integrale aanpak

In de handreiking *Basis voor cultuureducatie* heeft het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) in 2016 op verzoek van de toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Bussemaker, naar aanleiding van een motie van de Tweede Kamer uit 2015 aangegeven hoe er tot een meer geïntegreerde opzet gekomen kan worden om cultuureducatie in haar geheel in het onderwijs onder te brengen (Tal 2016). De handreiking bevat een

Een allochtone of autochtone achtergrond van kinderen en jongeren speelt geen rol bij inclusiviteit in cultuureducatie

visie voor de lange termijn en een agenda voor de korte en middellange termijn waarover overheden, onderwijs en culturele instellingen met elkaar afspraken kunnen maken. Veel is nu al mogelijk binnen de huidige wet- en regelgeving en financiering, maar op sommige punten zijn aanpassingen nodig om het einddoel te bereiken.

Het LKCA pleit voor een integrale aanpak van zowel inhoud, vorm als voorziening. Hierdoor ontstaat er ruimte voor meer lessen en activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, al dan niet geïntegreerd. Inhoudelijk kunnen lessen meer met elkaar verbonden worden in thema's, programma's en projecten, waardoor er minder afzonderlijke vaklessen nodig zijn. Een geïntegreerd project biedt ruimte voor het combineren van kunst met bijvoorbeeld wis- en natuurkunde bij een thema als lichtinval. Dit laat onverlet dat er ook instructie en les nodig zullen blijven op afzonderlijke onderdelen en vakken. We zouden de laat-19de-eeuwse vorm van klassikaal onderwijs moeten loslaten en overgaan naar gepersonaliseerd leren. Deze vorm van onderwijs sluit aan bij de ontwikkeling van het individuele kind, zonder de groepsdynamiek los te laten. Daarmee kan beter gebruik worden gemaakt van wetenschappelijke inzichten op het gebied van de biologische, neurologische en pedagogische ontwikkeling van kind en jongere. Gepersonaliseerd leren sluit naadloos aan op de doelstellingen voor passend onderwijs.

Ook de vorm van de schooldag en het schooljaar zouden aangepast moeten worden, school zou een voorziening moeten zijn die 50 weken per jaar van 7 tot 7 tot de beschikking van kinderen en jongeren van 0-18 jaar staat. Ouders en kinderen zouden kunnen kiezen op welke dag en in welke periode zij aanwezig zijn. Leren, spelen, sociale ontmoeting, cultuureducatie, sport en andere activiteiten wisselen zo gedurende de dag af, en verschillende professionals staan de kinderen ter beschikking: docenten, vakleerkrachten, bijvoorbeeld voor de kunstvakken, pedagogisch medewerkers en andere ondersteuners en specialisten. Alle kinderen kunnen dan gedurende de dag kunstlessen naar keuze krijgen, ongeacht hun achtergrond, in plaats van alleen de happy few na school.

Ten slotte biedt deze visie een kans om af te komen van de versnipperde onderwijsruimtes en voorzieningen. Zonder scholen te willen fuseren,

kunnen ze wel op een geïntegreerde locatie samengebracht worden, waar naast de voorzieningen voor verschillende typen onderwijs ook die voor sport, spel en kunst en cultuur bijeengebracht zijn.

Op deze wijze zouden we tot volledige inclusiviteit kunnen komen, met maximale kansen voor kinderen en jongeren om zich te ontplooiën en ontwikkelen. Niet alleen op cognitief niveau, maar ook op sportief en creatief gebied. En was dat laatste ook niet een van de belangrijkste competenties voor de toekomstige burger en werknemer? ●

Literatuur

- Ijdens, T. (2015) *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd 2015: beoefenaars en voorzieningen*. Utrecht: LKCA.
- Inspectie van het Onderwijs (2017) *Peil: kunstzinnige oriëntatie 2015-2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Neele, A., Z. Zernitz en T. Ijdens (2017) *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd 2017: beoefenaars en voorzieningen*. Utrecht: LKCA.
- Rozendaal, G. van en M. Vaes (red.) (2015) *Kindcentra 2020, een realistisch perspectief*. (S.l.): Kindcentra2020.
- Tal, M. (red.) (2016) *Basis voor cultuureducatie: handreiking voor de toekomst van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie*. Utrecht: LKCA.
- Tirez, A. (2010) 'Erfelijke armoede: van kansarme naar kansrijke kinderen'. In: *Idee*, jrg. 31, nr. 1, 38-41. (vanmierlostichting.d66.nl/idee-jaargangen/idee-edities-2010/idee-nr-1-armoede/erfelijke-armoede)
- Vanherwegen, D. en J. Lievens (2014). 'The mechanisms influencing active arts participation: an analysis of the visual arts, music and the performing arts'. In: *Sociological Inquiry*, jrg. 84, nr. 3, 435-471.

Noten

- 1 www.kindcentra2020.nl
- 2 Dit blijkt onder andere uit onderzoek in Vlaanderen (Vanherwegen et al. 2014).